

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR DOKTORI ISKOLA

KELEMENNÉ CSONTOS LAURA

EGYSZERŰSÍTÉS ÉS GYORSÍTÁS
AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNYBEN
TÖREKVÉSEK ÉS ELLENHATÁSOK A GYAKORLATBAN

Doktori disszertáció tézisei

Témavezetők: PROF. DR. HACK PÉTER ÉS DR. HOLÉ KATALIN

Budapest, 2024.

DOI-azonosító: 10.15476/ELTE.2024.002

I) Témaválasztás, a kutatás célkitűzései

Magyarországon az elmúlt években felgyorsultak a büntetőpolitikai változások, amelyek rendszerszinten érintették a büntetőeljárásjogot. A jogalkotó célja a büntetőeljárás hatékonyságának növelése érdekében a terhelt együttműködésre ösztönzése. A vádlottal való együttműködés a beismerő vallomásban ölt testet, amely végig kíséri a büntetőeljárásjogot. A jelenleg hatályos eljárási törvény több új egyszerűsítő és gyorsító jogintézményt vezetett be a hatékonyság, a célszerűség és a gyorsaság növelése érdekében. A törvény a felek közötti egyezkedés irányába mozdult el, ami az eljárás gazdaságosságát és hatékonyságát egyaránt szolgálhatja. A törvény az újonnan bevezetett egyezséggel és a perkoncentrációt elősegítő előkészítő üléssel együttműködésére ösztönzi a büntetőeljárás résztvevőit.

Az elmúlt mintegy négy év tapasztalatai alapján a 2018-ban hatályba lépett egyezség (magyar vádalku) alkalmazása elenyésző, hasonlóan a 'lemondás a tárgyalásról' jogintézményhez, amely az egyezség elődjének tekinthető. A szintén 2018-ban hatályba lépett, előkészítő ülésen tett beismerést viszont gyakran alkalmazzák a büntetőeljárásban, így a jogalkotó ezzel kapcsolatban elérte a célját. Az előkészítő ülésen az ügyész indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára vonatkozóan, arra az esetre, ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a bűncselekmény elkövetését.

A *Magyar Helsinki Bizottság* 2021-ben elkészült kutatási jelentése¹ alapján, az új büntetőeljárási törvény² hatályba lépése előtt a büntetőeljárások időtartama, különösen a nyomozások átlagos időtartama nőtt, mivel 2007 és 2016 között a nyomozások átlagos időtartama 162,9 napról 244 napra nőtt, annak ellenére, hogy ugyanebben az időszakban az elkövetett bűncselekmények száma összesen 25%-kal csökkent, és hasonló arányban nőtt a rendőrség és az ügyészség létszáma és költségvetése is.

A dolgozatomban az alábbi kérdésekre próbáltam választ találni:

- miért *nem tudott áttörni* az egyezség 1998-tól napjainkig,
- az egyezség *összehasonlítható-e a vádalkuval*, és milyen kapcsolata van az előkészítő ülésen tett beismerő vallomásnak a vádalkuval,

¹ NOVOSZÁDEK Nóra - SZEGŐ Dóra: "Az egyezség és az előkészítő ülésen való beismerés." *Magyar Helsinki Bizottság*, 2021, 11. https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2022/01/MHB_TWSE_kutatasi_jelentes_2021.pdf

² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

- valóban *szükséges-e az egyezés*, vagy az egyéb egyszerűsítő, gyorsító jogintézmények a büntetőeljárás résztvevőit tulajdonképpen kiszolgálják,
- valódi *paradigmaváltást* hoztak-e a magyar büntetőeljárásban a konszenzusus eljárás jogintézményei, vagy megfigyelhető-e már a büntetőeljárás jelenlegi konszenzusus eljárási rendszerében egy új paradigma,
- az *anomáliák száma* vagy az *anomáliák intenzitása* idéz elő paradigmaváltást a jelenlegi büntetőeljárás konszenzusus rendszerében,
- a konszenzusus eljárási rendszer *megfelel-e a nemzetközi elvárásoknak*,
- a büntetőeljárás egyszerűsítésének és gyorsításának milyen hatása van az *alapelvekre*,
- cél-e a büntetőeljárás *informális megegyezésre* való visszaszorítása, és hol húzódik az a határ, ami még elfogadható,
- ezzel kapcsolatban felmerül az a kérdés is, hogy *tapasztalható-e informalitás* a jogalkalmazásban, és ha igen, az nem ütközik-e a büntetőeljárás még megmaradt alapelveibe, tovább gyengítve azokat.

II) A kutatás módszerei

A tanulmány elkészítése során elsődlegesen magyar és külföldi szakirodalmat, így monográfiákat, szakcikkeket és tanulmányokat elemeztem annak érdekében, hogy a témáról minél szélesebb képet kapjak. A felhasznált külföldi szakirodalom alapvetően amerikai és német szerzők munkáira támaszkodik, tekintettel az amerikai vádalku és a német megállapodás bemutatására, illetve összehasonlítására.

A felhasznált szakirodalom könyvtári, online könyvtári és online elérhető forrásokból áll. A szakirodalom mellett mind a korábban hatályos, mind a jelenleg hatályos releváns jogszabályok, bírósági határozatok, továbbá nemzetközi és uniós jogforrások elemzése is fontos szerepet kapott. A jogforrások elemzése elengedhetetlen a témakör történeti bemutatásához, összehasonlításához és a normatív, illetve dogmatikai elemzéséhez. Tekintettel az amerikai és német joggyakorlat ismertetésére a szakirodalom, illetve jogszabályok mellett a jelentősebb amerikai és német bírósági ítéleteket is felhasználtam, amelyek a jogfejlődéshez hozzájárultak.

A bírósági gyakorlat nem csupán a külföldi példák elemzésénél játszik szerepet, hiszen a hazai joggyakorlat fejlődése is nyomon követhető a bírósági döntésekben, ezért az Alkotmánybíróság (AB) döntéseit, a Kúria határozatait, továbbá fontosabb, egyéb bírósági döntéseket is felhasználtam.

Az értekezéshez másodlagosan alkalmaztam az összehasonlító jogi módszert és a normatív, illetve dogmatikai elemzést, amely módszerek a kutatás során a szakirodalom tanulmányozásával párhuzamosan érvényesültek.

Az összehasonlító jogi módszert, vagy másnéven komparatív módszert az amerikai vádalku, a német megállapodás és a magyar egyezség hasonlóságainak és különbségeinek felvázolására alkalmaztam. A komparatív módszert a már hatályon kívül lévő és hatályos jogforrások összehasonlításánál is használtam. Az összehasonlítás során igyekeztem rávilágítani - mind nemzetközi vonatkozásban, mind történeti vonatkozásban - az egyezőségekre és a különbségekre.

A normatív, illetve dogmatikai elemzést a jelenleg hatályos nemzetközi és hazai jogszabályi környezet rendszerbe helyezésére és bemutatására alkalmaztam, amelyet saját tapasztalatokkal, illetve a szakirodalomból összegyűjtött ismeretekkel bővítettem ki, alkalmazva a logikai és kritikai elemzés módszereit. A nemzetközi kitekintés tette indokolttá a nemzetközi, illetve uniós dokumentumok ismertetését, mivel ezek hazai jogba történt átültetése jelöli ki az egyszerűsítő és gyorsító jogintézmények szabályozásának irányát és kereteit.

A téma jogtörténeti múlttal is rendelkezik, ezért a szakirodalom elemzése mellett e körben az egyszerűsítés és gyorsítás történeti fejlődését is bemutattam.

Fontosnak tartottam, hogy a témával kapcsolatos olykor eltérő véleményeket is bemutassam és állást foglaljak valamelyik vélemény mellett, így például az anyagi igazság kérdésében.

Az empirikus kutatáshoz a rendelkezésre álló és bárki számára elérhető statisztikai adatokat használtam fel, amelyek körülbelül négy év (2018-2022) jogalkalmazását mutatják be és amelyek segítségével az elméleti részben foglaltak alátámasztásra vagy éppen cáfolásra kerültek.

Az értekezéshez szerettem volna saját empirikus kutatást is végezni, amely miatt a kutatási tervemmel az Országos Bírósági Hivatalhoz (OBH) fordultam 2022-ben. Az OBH a Törvényszékekhez irányított. Mivel budapesti lakos vagyok, a Fővárosi Törvényszéknek nyújtottam be a kutatási kérelmemet, azonban az elutasításra került, így az adatgyűjtést nem tudtam elvégezni a kutatási tervemben foglaltaknak megfelelően.

Az aktatanulmányozás módszerét is felhasználtam az egyezség és előkészítő ülés gyakorlati bemutatására. Az aktakutatás ugyan nem helyettesítheti az empirikus kutatást, azonban a téma elméleti bemutatása mellett közelebb hozott a gyakorlat alakulásának megértéséhez és valamivel átfogóbb képet adott a témaköréről.

III) A kutatás eredményei és azok hasznosítási lehetőségei

A dolgozat eredményei alapján igyekeztem levezetni és megnevezni azokat a pontokat, amelyek az egyezség eredménytelenségét indokolják és javaslattal élni az eredményesség javítása érdekében, amely a jogalkotás számára segítségül lehet. Ezzel összefüggésben kitértem az előkészítő ülésen tett beismerésre is, amely alkalmazása ugyan eredményes, de álláspontom szerint a szabályozásán lehetne változtatni.

A konszenzusos jogintézményekkel közös töről fakadó büntetőeljárású modellek ismételtén egymás felé tartanak, pusztán különböző okokból. Az Európa Tanács (R) 87 Ajánlásának megfelelően a magyar büntetőeljárás a konszenzusos eljárások irányába mozdult el és a jogalkotó egyre többet enged az eljárások gyorsítása (egyszerűsítése) érdekében, miközben a társadalmi igény is növekszik a konszenzusos eljárások iránti.

A dolgozatban bemutatott adatok alapján megállapítható, hogy a konszenzusos eljárások rendszerének 2018-ban hatályba lépett módosításai csak részben váltották be a hozzájuk fűzött elvárásokat. A bírósági szakasz időtartama összességében csökkent a korábbi évekhez képest, azonban a tárgyalási szakasz időtartamának csökkenésével párhuzamosan a nyomozás időtartama nőtt.

Az egyezség eddigi tapasztalatai alapján véleményem szerint a jogalkotónak el kell döntenie, hogy szükséges-e a jogintézmény. A kérdésre a jelenlegi helyzet szerint három válasz adható: egyrészt lehet arra a következtetésre jutni, hogy a jogintézményre nincs szükség. Másrészt azt is lehet mondani, hogy az egyezség ebben a formában megfelelően kiszolgálja a feladatát és ezért nem szükséges módosítani (elvégre évente kb. 100 esetben alkalmazzák sikeresen), harmadrészt arra a megállapításra is lehet jutni, hogy az egyezséget

még több esetben lehetne alkalmazni, és ehhez a gyakorlatban és esetleg a szabályozásban is változtatásokra van szükség.

Véleményem szerint szükség van az egyezsége, mert a nyomozati szakaszban nincs más hasonló jellegű jogintézmény, és ennek hatékonyabb alkalmazása hozzájárulhatna a nyomozati szakasz időtartamának csökkentéséhez, a mértékes indítványhoz hasonlóan, ami jelentősen felgyorsította a bírósági szakaszt. Magyarországon 2022-ben 98,3%-os volt a váderedményesség, emiatt levonható az a következtetés, hogy a nyomozás tulajdonképpen eldönti az ügy kimenetelét, ami még inkább indokolja, hogy a nyomozás során az egyezséget többet alkalmazzák.

A konszenzusos eljárási jogintézmények nem hoztak igazi paradigmaváltást a magyar büntetőeljárásban, ennek eredményeként a büntetőeljárás jelenlegi konszenzusos eljárási rendszerében új paradigma sem figyelhető meg. A jelenlegi büntetőeljárási szabályozás hosszas változási folyamat eredményeként született meg, hiszen az egyszerűsítési törekvések már az 1998-as törvényben is megfigyelhetők voltak. Az elmúlt 25 évben nemzetközi és hazai viszonylatban is erősödtek az egyszerűsítési, gyorsítási célok, amit a korszellem is elősegít. Kuhn fogalmi rendszere alapján a konszenzusos eljárások magyar rendszerében anomália figyelhető meg, hiszen a jogalkotó új jogintézményeket vezetett be, amelyekkel mind a gyakorlat, mind az elmélet folyamatosan változik és egymással reflexióban van, de a jelenlegi tapasztalatok alapján ez a probléma a régi paradigma keretein belül megoldható. Véleményem szerint a paradigmaváltást az anomália intenzitása okozza, hiszen a törvényhozás és a jogalkalmazás területén központi téma a hatályos Be. konszenzusos eljárásokra vonatkozó változása, a mértékes indítvány bevezetése pedig szembevethető változást hozott a jogalkalmazásban.

Abban az esetben, ha az egyezés alkalmazása a gyakorlatban át tudna törni, igenlő választ adnék arra a kérdésre, hogy a konszenzusos jogintézmények hozhatnak-e valódi paradigmaváltást a magyar büntetőeljárásban. Ha a jelenlegi szabályozás helyett az amerikai vádalku rendszerét teljes egészében átvennénk, és az sikeresen működne is, akkor a büntetőeljárás keretei, alapelvei, történelmi hagyományai alapvetően sérülnének, és nem lennének kiigazíthatók a régi paradigma keretein belül, tehát paradigmaváltáshoz vezetne.

Álláspontom szerint a perbeli megállapodás alkalmazásának legfőbb akadálya az egymással versengő konszenzusos jogintézmények, hiszen az eljárás gyorsítása, egyéb egyszerűsítő megoldásokkal könnyebb és kényelmesebb a hatóságok számára. Ezt erősíti

az egyezség jogi szabályozása és az ügyészség által közzétett alkalmazási feltételek is, amit tovább bonyolít a felek közötti bizalmatlanság, a kiforratlan joggyakorlat és az esetenként egymásnak ellentmondó jogalkalmazás, valamint viszonylag gyakran módosított szabályozás is.

A vádemelés leggyakrabban alkalmazott formája a büntetővégzés. A büntetőügyek többsége büntetővégzéssel zárul, amely a jogintézményi szabályozást tekintve a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén alkalmazható. Az értekezésben kiemeltem, hogy a mértékes indítványon alapuló beismerő vallomás gyakrabban fordul elő az egy vagy legfeljebb két vádlottas ügyekben, és nem ad valós megoldást a többvádlottas ügyekben. Ezzel szemben az egyezség jellemzően a többvádlottas vagy bonyolultabb ügyekben lehetne alkalmazható, de akár – ha jogilag lehetséges lenne – a mértékes indítvány tartalmára vonatkozó előzetes megállapodás is ezt a célt szolgálhatná. E tekintetben aggodalomra ad okot, hogy ha az egyezséget valóban a többvádlottas ügyekben alkalmaznák, akkor a megállapodások a súlyosabb tárgyi súlyú bűncselekményekben születnének, és az így kialakított mérsékelt büntetések társadalmi rosszallásra adhatnak okot, hiszen az ilyen megállapodások azt a benyomást keltenék, hogy a bonyolultabb eseteket nagyobb eséllyel lehet "megúszni", mint a kevésbé súlyos eseteket.

A fent említett érvelésen túlmenően az egyezség gyakoribb alkalmazását segítené, ha a jogalkotó mellőzné a tények teljeskörű felderítésének elvét, ami a német jogalkalmazásban is akadályt jelent az egyezség formális alkalmazásakor. Véleményem szerint egyezség esetén nem szükséges a tények teljeskörű felderítése, amely egy lépéssel közelebb vinne minket az angolszász eredetű vádalkuhoz, és következetesebben érvényesítené a formális igazságot, amelynek a jogalkotó egyébként is egyre nagyobb teret enged. A terhelttel, aki teljeskörű beismerő vallomást tesz, egyezséget lehetne kötni, mivel ez olcsóbb, mint a büntetőeljárás lefolytatása.

A dolgozatomban az amerikai és a német vádalku kapcsán írtam az informális megállapodásokról is, amely megítélésem szerint Magyarországon is jelen van, de lényegesen kisebb mértékben (erről empirikus kutatása nem áll rendelkezésre). Az informális jogalkalmazás a büntetőeljárás még megmaradt alapelveivel ütközik, tovább gyengítve azokat. Mivel az alapelvek határozzák meg a büntetőeljárás kereteit, megkerülésükre nincs lehetőség, ugyanakkor az egyszerűsítés és gyorsítás során néhány

alapelv kényszerűen sérül, hiszen az alapelvek egy része tulajdonképpen akadályozza a tisztességes eljárás ésszerű időn belül való lefolytatásának követelményét.

A cél nem lehet a büntetőeljárás informális egyezségi eljárásra való redukálása, és a jogalkotó az egyezség szabályozása során kijelölte azokat a határokat, amelyekben belül megengedhető az egyezkedés. Ha azonban a dolgozatban feltett kérdésre, hogy szükség van-e az egyezségekre, az a válasz, hogy az egyezség szélesebb körű alkalmazása szükséges, akkor ennek egyik megoldása az lehet, hogy a jogalkotó kiszélesíti az egyezség tárgyát (miben lehet megállapodni) a Be. alapelveinek keretei között. A mértékes indítvány tartalmára vonatkozó előzetes egyeztetés is megengedhető lenne, hiszen ez a jelenség időnként amúgy is előfordul, és véleményem szerint ennek törvényi rögzítése nem sérti jobban a büntetőeljárás alapelveit, mint a jelenlegi szabályozás.

Mind a német, mind a magyar büntetőeljárás alapvetően az anyagi igazság elérését célozza. Az anyagi igazság elsőbbsége alapvetően nem érinti a konszenzusos jogintézmények alkalmazását, hiszen a német és a magyar egyezség mellett mindkét rendszerben találunk más, gyakran alkalmazott gyorsító jogintézményeket (pl. büntetővégzések), melyekben az anyagi igazság háttérbe szorul. A közvetlenség, a szóbeliség és a nyilvánosság elve ugyanígy igazolható: amíg a többi gyorsító jogintézmény alkalmazása eredményes, az egyezség kudarca nem vezethető vissza az alapelvekre. Álláspontom szerint a formális igazságosság elméletét a jogalkotó bátrabban és következetesebben érvényesíthetné a büntető eljárásjogban.

Az elvi ellentéteken túl a büntető igazságszolgáltatás leterheltségének és költségeinek csökkentése, az eljárások ésszerű határidőn belüli lebonyolítása érdekében a gyorsító eszközök alkalmazása szükséges, ami tág értelemben megfelel az oportunitás elvének. A jogpolitikai szempontok mellett mind a nemzetközi, mind az uniós elvárások között szerepel a büntetőeljárások ésszerű időn belüli lezárása és a gyorsító intézmények bevezetése vagy kiterjesztése. A büntetőeljárások egyszerűsítése és gyorsítása az európai országok egyik célkitűzése, melynek egyik eszköze a vádlottak bűnösségének beismerésére és a tárgyaláshoz való jogról lemondásra ösztönzése, mellyel a tárgyalás - és ezzel a hosszabb bizonyítási eljárás - elkerülhető. A magyar szabályozás megfelel a nemzetközi normáknak, hiszen alkotmányos és jogi hagyományait szem előtt tartva teret ad az oportunitás elvének, és számos egyszerűsítő eljárást alkalmaz, amelyek valóban gyorsítják a büntetőeljárást.

A magyar törvényhozásnak nem állt szándékában a vádalku bevezetése. Az egyezséget szokták a vádalkuhoz hasonlítani, mivel lehetőség van valódi alkura a büntetőjogi szankcióról (büntetés-alku). Ugyanakkor egyezség esetén a tényállásban és a minősítésben nem lehet megegyezni, így nincs lehetőség a klasszikus vádalkura.

Ami érdekesebb, hogy a jogalkotó két új, eltérő intézményt vezetett be az eljárás gyorsítására, és ennek ellenére az egyezséget lényegében kiváltotta az előkészítő ülésen tett beismerés. Ha az ügyész az előkészítő ülésen mértékes indítvánnyal él, és a vádlott a vádiratnak megfelelően beismerő vallomást tesz, akkor az ügyész ajánlatát ténylegesen elfogadja, azaz megállapodás születik a felek között. Nagy különbség a két jogintézmény között, hogy a törvény szerint a vádlottnak már nincs alkupozíciója az előkészítő ülésen (az ügyészségnek az egyezség során is erősebb jogköre van). Ez a sajátosság is megkülönbözteti az előkészítő ülésen tett beismerő vallomást a klasszikus vádalkutól. Ugyanakkor véleményem szerint a két intézmény között van egy szürke zóna: amikor a felek megegyeznek a mértékes indítvány tartalmában. Ezt kutatási anyagok hiányában csak saját gyakorlati tapasztalataimmal tudom megerősíteni, de úgy gondolom, hogy az a néhány példa is bizonyítja, hogy ez a gyakorlat a jogalkalmazás során előfordul. Ezzel a fordulattal a magyar büntetőeljárásban teljes mértékben megvalósul a klasszikus vádalku büntetés-alku típusa, hiszen ebben az esetben a vádlott és a védő is alkupozícióban van.

Visszatérve az egyezség eredménytelenségével összefüggő okok felsorolására, további okként az eltérő történelmi gyökerű ügyészi hivatást említeném, amely a common law és a kontinentális jogrendszerben eltérően strukturálódik. Az angolszász jogrendszerben az ügyészség a prosekútor modellből fejlődött ki, az ügyész pedig a vádmodellnek megfelelően a vitázó felek közé tartozik, emellett a legfőbb ügyészeket négyévente választják meg, és kötelesek a tevékenységükről beszámolni. Ezzel szemben az inkvizíciós alapokon nyugvó jogrendszerek a prokurátori ügyészi rendszert követik, amely alapján az ügyész az igazságszolgáltatás része (a 19. századtól a funkciómegosztás miatt ez az adverziális eljárás irányába mozdult el), ill. az ügyészségi szervezet hierarchikus. Ennek megfelelően Magyarországon az ügyészség hierarchikus szervezet, az egyezség létrehozásáért a vezető ügyész a felelős. A hierarchikus szervezeti felépítésre tekintettel az ügyészek döntési jogköre feletteseiktől függ, így egyezség esetén sem járhatnak el önállóan. Véleményem szerint az egyezség alkalmazásának eredményességét segítené, ha nem lenne szükség a vezető ügyész eljárására, és ha legalább belső szabályzat készülne

arról, hogy az egyes ügyészek mit tehetnek, miről dönthetnek szabadon, a felettesük beleegyezése nélkül.

IV) Közlemények

1. Kelemenné Csontos Laura (2023): A német vádalku, in Dornfeld, László (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 83, 37-48.
2. Kelemenné Csontos Laura (2023): Die Verständigung im Strafprozess, in Jámborné, Róth Erika (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma 2022*, 85-89.
3. Kelemenné Csontos Laura (2023): The Historical Development of the Hungarian Plea Bargain, in Csoknya, Tünde Éva (szerk.): *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2021-2022*, 59-73.
4. Kelemenné Csontos Laura (2023): Egyszerűsített eljárások, in Jakab, András; Könczöl, Miklós; Menyhárd, Attila; Sulyok, Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 1-25.
5. Kelemenné Csontos Laura (2022): A magyar vádalku történeti fejlődése, in Fazekas, Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2022*, 66-80.
6. Kelemenné Csontos Laura (2022): Egyezség és előkészítő ülés a módosító novella tükrében, in Kiss, Tibor (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 82, 11-20.
7. Kelemenné Csontos Laura (2021): Vádalku az Egyesült Államokban és Magyarországon, in Fazekas, Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2021*, 207-221.
8. Csontos Laura (2020): Igazságelméletek: Egyszerűsítés és gyorsítás az új büntető eljárásjogban, in Kiss, Tibor (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 80, 165-178.
9. Csontos Laura (2019): Az előkészítő ülés kérdései ügyvédjelölti szemmel, in Zséger, Barbara (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 79, 125-135.